

La terminologia, avui: Termes, textos i màquines

M. Teresa CABRÉ i Mercè LORENTE

Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra

versió 29/3/96 18:40

RESUM

En aquest article, les autores es proposen donar a conèixer les darreres tendències en els camps de la recerca i de la formació en terminologia, que reverteixen directament en el disseny de noves aplicacions i de nous productes terminològics. Els aspectes més rellevants de la situació actual de la terminologia es poden concretar en l'expansió de la disciplina, el tractament contextualitzat de les unitats terminològiques, la constitució de corpus textuais de llenguatges d'especialitat, l'automatització del treball terminològic i la proliferació de nous productes terminològics innovadors, que acosten la terminologia als seus usuaris naturals: especialistes, ensenyants i aprenents. Aquest breu panorama incideix sobretot en les relacions que s'estableixen entre terminologia i ensenyament.

1. Introducció a la terminologia

La terminologia, com a disciplina relacionada amb els llenguatges d'especialitat, comença a ser prou coneguda, sobretot en una societat com la catalana, en què la terminologia forma part també de les intervencions fetes en el marc de la normalització lingüística. Ens agradaria, però, començar aquest article, i alhora aquest monogràfic sobre terminologia, introduint la matisació sobre l'ús polisèmic del mot terminologia.

Quan parlem de terminologia, ens podem referir a tres nocions: al *conjunt de termes* d'un àmbit d'especialitat; a la *disciplina aplicada* que, amb un aparell teòric i una metodologia de treball, descriu els llenguatges d'especialitat i dissenya aplicacions; i a la *pràctica professional* dedicada a la recopilació de termes especialitzats i a la preparació de vocabularis temàtics, també anomenada terminografia. Tot i que sovint ens haurem de referir a la primera de les nocions, en aquest article volem centrar-nos en la concepció de la terminologia com a matèria científica.

En aquest sentit, la terminologia és la disciplina que s'ocupa de l'estudi del lèxic dels llenguatges d'especialitat. Matèria relacionada amb el que s'ha denominat Lingüística Aplicada, es caracteritza per una orientació aplicada i interdisciplinària. El seu objecte d'estudi són les llengües d'especialitat, enteses com a subsistemes temàtics de la llengua general, relacionades generalment amb les matèries científiques, els àmbits tècnics i les professions.

De tothom és sabut que els membres de qualsevol grup professional (matemàtics, metges, advocats, forners o pedagogs, per exemple) utilitzen elements lingüístics propis, que no comparteixen completament amb la resta de parlants d'una llengua. Aquests elements lingüístics configuren el que anomenen subsistemes lingüístics que, a més de contenir elements de la llengua general, incorporen

unitats lèxiques, fraseologia, significats i, fins i tot, morfemes o afixos propis.

La terminologia és una disciplina aplicada, perquè es justifica fonamentalment en la resolució de necessitats socials relacionades amb la comunicació, la traducció, la transmissió d'informació --i, doncs, l'ensenyament--, la normalització lingüística i la recuperació i el tractament de la informació. Aquesta visió pragmàtica de la terminologia no exclou, però, la seva justificació com a matèria relacionada amb el desenvolupament tecnològic i amb els processos de normalització industrial.

La terminologia és una matèria interdisciplinària, perquè els termes especialitzats són també unitats del llenguatge, elements cognitius i transmissors de comunicació. Des d'aquest punt de vista, s'ha considerat que la terminologia és una disciplina de cruïlla entre la lingüística, la ciència cognitiva i la teoria de la comunicació. Hi ha, a més, d'altres matèries que se serveixen dels termes o que són disciplines connectades amb la terminologia, com la documentació i la informàtica. Més recentment, la teoria i la metodologia terminològiques mantenen contactes amb altres ciències del llenguatge, com la psicolingüística, la sociolingüística o la lingüística computacional.

A continuació, exposem sintèticament alguns dels pressupòsits que compartim sobre la terminologia, que poden servir per cloure aquesta breu presentació de la matèria:

-La terminologia estudia els llenguatges d'especialitat, des d'una perspectiva pluridisciplinària.

-La terminologia és una matèria cognitivista. S'interessa per l'organització conceptual de la matèria especialitzada, i s'ocupa de la identificació i de la classificació dels conceptes.

-La terminologia és una matèria lingüística. S'interessa per la denominació precisa dels conceptes, denominacions que, per regla general, s'integren adequadament en el sistema de la llengua.

-La terminologia és una matèria aplicada. Dissenya mètodes i elabora productes que reverteixen en el desenvolupament científic i en la resolució de necessitats socials.

2. *Usuaris i terminòlegs*

Els especialistes d'un domini específic utilitzen la terminologia del seu àmbit, entesa com el conjunt de termes, de manera natural i com a vehicle de comunicació. Podem dir, doncs, que són *usuaris directes* de terminologia, perquè se'n serveixen per a la comunicació, la transmissió d'informació i, fins i tot, en la conceptualització del domini.

Per altra banda, són *usuaris indirectes* de terminologia tots aquells professionals del llenguatge que intervenen en la resolució de problemes comunicatius: assessors, redactors, correctors, ensenyants, traductors i intèrprets. Són els principals clients a qui s'adrecen la majoria de productes terminològics: vocabularis, diccionaris, documents, thesaurus, etc.

Integren el grup de *terminòlegs* tots aquells professionals que es dediquen a la terminologia, sigui des del vessant més teòric o des de l'activitat pràctica. En aquesta segona perspectiva, poden ocupar-se de la recopilació de termes en bancs de dades, de l'elaboració de vocabularis o diccionaris especialitzats, de la redacció i la formalització de documentació especialitzada, de la

constitució de materials especialitzats, o del tractament informàtic dels llenguatges d'especialitat. En aquesta confluència amb la informàtica, també considerem terminòlegs els professionals dedicats al disseny i a la producció d'eines de processament del llenguatge, orientades al tractament específic de la terminologia. Podríem dir que els terminòlegs que se situen en la perspectiva més teòrica es dediquen fonamentalment a l'establiment i renovació de les bases epistemològiques de la disciplina, a la recerca relacionada amb els aspectes cognitius o lingüístics de la terminologia, a l'anàlisi i la descripció dels llenguatges d'especialitat, i a la formació de nous terminòlegs.

No cal dir que, quan tipifiquem usuaris directes i indirectes, d'una banda, i terminòlegs, de l'altra, ho fem des del punt de vista funcional. Els professionals del llenguatge, que sovint són també lingüistes o especialistes en ciències del llenguatge, poden actuar alhora com a usuaris directes, com a usuaris indirectes i a com a terminòlegs. Paral·lelament, els professionals de la terminologia tant poden ser lingüistes com especialistes d'altres dominis d'especialitat científic-tècnica. De fet, considerem que el vertader terminòleg és l'especialista, ja que com a usuari natural de termes n'és el principal coneixedor. El motiu pel qual, en alguns països, l'ofici de terminòleg s'associa gairebé sempre als lingüistes té a veure amb l'orientació de la terminologia predominant en aquell país, immersa en el marc d'una política lingüística de normalització; i també amb la identificació del treball terminològic amb l'elaboració de diccionaris.

Voldríem eixamplar aquí la nostra tipologia de funcions (o tipus de grups o d'individus) relacionades amb la terminologia, amb la incorporació dels ensenyants i dels aprenents. Professors i estudiants se serveixen de la terminologia, entesa com a conjunt de termes, quan es comuniquen a classe. El professor, que també és un especialista d'un domini d'especialitat (no cal oblidar-ho), organitza els conceptes, estructura el coneixement i transmet informació a través dels termes. L'estudiant adquireix els conceptes, aprèn a estructurar el domini i rep informació privilegiada a través dels termes. Són, per tant, usuaris directes de terminologia.

Encara que abans havíem tipificat els professionals del llenguatge --traductors, redactors, correctors, etc-- com a màxim exponent dels usuaris indirectes, perquè són el públic potencial de les aplicacions elaborades des de la terminologia, aquesta consideració no és aliena al col·lectiu de professors, que actuen d'intermediaris de la informació. Tant ells com els estudiants són també públic potencial de productes terminològics específics per a l'ensenyament: atles, diccionaris, vocabularis, enciclopèdies, etc.

Així podem resumir les connexions dels diversos col·lectius (o funcions) amb la terminologia de la següent manera:

<i>Usuaris directes</i>		<i>Usuaris indirectes</i>	/	<i>Terminòlegs</i>
-Especialistes		-Mediadors lingüístics		-Lingüistes (i ensenyants)
-Ensenyants		-Ensenyants		-Especialistes d'altres
-Estudiants		-Estudiants		dominis (i ensenyants)

Adonem-nos que els professors tenen un paper especial reservat dins del grup dels terminòlegs. Són especialistes en llengües o en àmbits d'especialització científica o tècnica, i són alhora especialistes en la transmissió ordenada de coneixements, adequada per a cada nivell educatiu, cosa que els fa especialment indicats en la preparació de materials terminològics per a la docència.

Sovint, la terminologia ha estat relacionada, quasi exclusivament, amb activitats aplicades, com l'elaboració de diccionaris, la planificació i la normalització lingüística, o la redacció i la traducció de textos científics. A priori, doncs, podria semblar que l'activitat dels professors d'ensenyament primari i secundari no té connexions directes amb el desenvolupament d'aquesta matèria, més relacionada amb els serveis lingüístics i amb el món de la recerca que amb el de la didàctica. Però, en realitat, la terminologia, que pot ser aïllada com a objecte de treball pels terminòlegs, és un component inextricable de la majoria d'activitats especialitzades. I ja hem vist que els ensenyants formen part del col·lectiu dels usuaris directes, poden coincidir amb el perfil d'usuaris indirectes i, desitjablement, poden arribar a actuar de terminòlegs.

Podríem il·lustrar la distinció entre usuaris directes de la terminologia i productors de terminologia o terminòlegs amb la idea del treball de camp i del treball de laboratori. Un terminòleg acostuma a treballar amb els llenguatges d'especialitat "in vitro", aïllant-los del seu entorn habitual, el domini d'especialitat; i en canvi els especialistes, els ensenyants i els alumnes de qualsevol matèria especialitzada usen, diàriament, la terminologia científica com a vehicle de transmissió i d'adquisició de coneixements, i ho fan naturalment, amb comoditat i "in vivo".

3. Objectius

La terminologia actual està obrint portes i ja hi han entrat aires de renovació. Com tota disciplina científica, la terminologia està subjecta a evolució constant. Aquesta situació generalment és evident per als qui treballen des dels vessants teòric o pràctic de la matèria, però no sempre ho és per als usuaris naturals dels llenguatges especialitzats, que són els científics, els tècnics, els professionals, i també els ensenyants i els estudiants.

No voldríem dedicar aquest espai a tornar a fer una nova presentació dels fonaments de la terminologia, que segurament els lectors han tingut la possibilitat de conèixer mitjançant altres publicacions de divulgació. Tampoc desitjaríem exposar el gruix de les activitats que porten a càrrec els principals centres de terminologia, ni centrar-nos en la metodologia de treball del terminòleg, ni en la problemàtica específica que ofereix un treball concret de terminologia.

En aquest article pretenem abordar els principals aspectes de la renovació actual de la terminologia i presentar-los a un dels col·lectius d'usuaris, el dels ensenyants, amb la finalitat de connectar amb tot allò que afecti directament la seva dedicació professional, l'ensenyament d'una matèria

especialitzada. Amb aquesta idea, doncs, presentarem en el nostre article algunes novetats en la visió que els terminòlegs tenim de la disciplina, que han suposat una ampliació del camp d'estudi, un augment de la pluridisciplinarietat i la proliferació d'aplicacions innovadores. Ens centrarem, sobretot, en aquells aspectes que es relacionen, directa o indirectament, amb el món de l'ensenyament.

En primer lloc, voldríem referir-nos al procés que ha fet la terminologia, com a disciplina aplicada, cap a posicions que la identifiquen com un tipus d'estudi dels llenguatges d'especialitat que combina la recerca "in vitro" i la recerca "in vivo". Aquesta orientació permet millorar les capacitats descriptiva i explicativa dels treballs sobre el lèxic d'especialitat i incrementa la qualitat de les aplicacions terminològiques i reorienta l'estudi dels llenguatges d'especialitat cap al seu hàbitat natural, els textos. En aquest mateix punt, ens referirem a la introducció de nous temes d'interès per a la recerca en terminologia, que han facilitat l'ampliació de la interdisciplinarietat cap a altres àmbits.

En el següent apartat, desenvoluparem una idea que ha modificat algunes posicions teòriques i metodològiques de la terminologia clàssica: la terminologia és diversa. Aquesta afirmació ens porta a acceptar que la noció d'uniformitat, sovint tan utilitzada en terminologia, no sempre és possible ni desitjable.

A continuació, introduïrem la relació establerta entre terminologia i noves tecnologies que, lògicament, actua com a revulsiu en l'àmbit de la recerca, vehicula les noves concepcions esmentades en el paràgraf anterior, i fa possible plantejar-se novetats en el terreny de les aplicacions i dels productes comercials, útils en el camp de l'ensenyament.

En l'apartat final, presentarem molt breument alguns canvis de la terminologia, en el seu vessant de matèria d'ensenyament, que ha ampliat el seu camp d'actuació a àmbits poc explorats fins ara, cosa que aporta noves visions de la matèria i noves necessitats de productes aplicats. Creiem que aquesta darrera aportació també pot interessar al públic de la revista, en tant que integrants del món de l'ensenyament.

4. La terminologia creix

Hem pogut veure, en els apartats anteriors, que la noció de terminòleg ha anat ampliant-se amb el temps. En els inicis de la disciplina, els terminòlegs s'ocupaven fonamentalment de realitzar treballs pràctics, encaminats a la resolució de problemes (consultes, traduccions) o a la constitució de materials de referència (diccionaris, documents, bases de dades lèxiques). Avui, en canvi, hi ha terminòlegs per a tots els gustos: alguns treballen, dins de serveis lingüístics, en la resolució de problemes terminològics puntuals; altres participen en projectes de descripció de llenguatges d'especialitat; altres en la constitució de recursos lingüístics --com corpus textuais o bases de dades lèxiques--; altres en l'elaboració de diccionaris i vocabularis; altres en la realització d'altres tipus de productes --com manuals de llenguatges d'especialitat, documentació, material didàctic, etc--; altres en el disseny d'eines informàtiques per al tractament del llenguatge; altres en la recerca teòrica; i finalment alguns en la formació d'altres terminòlegs.

Com podem observar el camp d'actuació de la terminologia ha anat guanyant terreny, de manera que avui podem parlar de terminologia teòrica, de terminologia descriptiva i de terminologia pròpiament aplicada, segons l'orientació dels treballs a què ens referim. L'ampliació del domini és una prova que garanteix la vivacitat d'una disciplina. Anys enrera, la terminologia va traspasar, de la

mà de la lingüística aplicada, la frontera de les activitats pràctiques per a ser considerada una disciplina aplicada, amb un vessant teòric i un de pràctic. Actualment, l'extensió del domini de la terminologia discorre pels següents camins:

- Revisió i actualització de la teoria general de la terminologia;
- Noves orientacions epistemològiques i metodològiques;
- Augment de la pluridisciplinarietat: Nous àmbits d'estudi relacionats amb la terminologia;
- Increment de la recerca: projectes, intercanvis, publicacions i xarxes internacionals;
- Regulació d'estudis de terminologia en cicles universitaris;
- Proliferació de tasques professionals;
- Augment del nombre de productes aplicats terminològics. Innovació i diversificació.

En el marc d'aquesta expansió, podem copsar grans tendències o pols d'actuació, al voltant de les quals s'agrupen la recerca i les aplicacions esmentades:

Primer, cal distingir entre *terminologia descriptiva* i *terminologia prescriptiva*. Encara que alguns vocabularis especialitzats i algunes monografies sobre llenguatges d'especialitat no ho declaren obertament, una gran part de les obres terminològiques existents se situen en una orientació prescriptiva o normalitzadora. S'hi acostuma a recomanar al públic uns determinats usos dels lèxics especialitzats en detriment d'altres, considerats argòtics, manllevats d'altres llengües, o poc adequats. Actualment, però, no seria estrany programar estudis descriptius dels llenguatges d'especialitat i aplicacions que inclouen la terminologia usual, sense preferències. Aquesta situació s'ha vist afavorida per l'admissió de nous enfocaments que amplien l'abast de la terminologia cap a terrenys descriptius, sense bandejar els enfocaments prescriptius o normalitzadors.

Després, sobre els tipus de treballs aplicats, hi ha la dicotomia establerta entre *terminologia puntual*, que correspon al treball terminològic de resolució de consultes concretes sobre la denominació d'un concepte especialitzat o sobre l'equivalent en una llengua per a un terme observat en una altra llengua¹, i *terminologia sistemàtica*, que equival al conjunt de treballs terminològics orientats a la descripció completa del lèxic d'una especialitat.

En el marc de la terminologia sistemàtica, cal que distingim també entre *aplicacions terminogràfiques* i *aplicacions terminològiques*. La terminografia s'ocupa de la constitució de diccionaris i vocabularis que recullen el lèxic dels dominis d'especialitat, com ho fa la lexicografia amb el lèxic de la llengua general. Per aplicacions terminològiques entenem, en canvi, totes aquelles que no tracten de col·lectar termes, ni d'inserir-los en un altre entorn que no sigui el propi. Es tracta, bàsicament, de treballs descriptius o d'aplicacions que mantenen els termes en el seu context, el discurs especialitzat. Aquest és un dels canvis fonamentals, i més espectaculars, que ha sofert la terminologia en els darrers anys: passar de la consideració única de disciplina de laboratori a la de disciplina ecològica, que té en compte el seu propi entorn.

Aquesta reorientació afecta directament l'objecte de treball, els termes d'un àmbit d'especialitat. Tradicionalment, contemplats com a unitats de referència en l'organització conceptual d'una matèria, i també com a unitats d'entrada d'un diccionari d'especialitat, ara ens interessen també com a elements integrats i alhora focals del discurs especialitzat. Així, com indicàvem més amunt, els terminògrafs recollecten termes i els tracten "in vitro", fora del seu context; els introdueixen en un

---

¹ El TERMCAT s'ocupa de resoldre les consultes de terminologia puntual a Catalunya.

hàbitat artificial: els diccionaris, els vocabularis, els thesaurus, les bases de dades lèxiques, etc. Contràriament, considerem que els nous terminòlegs fan treball de camp i no allunyen els termes dels seu hàbitat natural: els textos especialitzats.

Els nous plantejaments, derivats de l'expansió de la terminologia i de l'adopció de noves visions, interessen als usuaris directes de la terminologia (especialistes, ensenyants i aprenents), perquè amb el canvi hi han esdevingut protagonistes. Són els qui produeixen i reben els discursos especialitzats; els qui sempre tracten la terminologia en el seu entorn natural (els àmbits d'especialitat); els qui estructuraven els dominis; els qui transmeten una determinada estructuració i visió de l'especialitat; els qui relacionen i identifiquen, en primera instància, termes i conceptes; els qui fabriquen tota una sèrie de definicions que afavoreixen l'esmentada identificació; els qui reclamen noves aplicacions que afavoreixin la comunicació dins de l'especialitat; els qui precisen de nous productes auxiliars per a l'ensenyament i l'aprenentatge.

Tenint en compte que el col·lectiu dels ensenyants ha estat el més conscient de participar activament en la transmissió de la terminologia, és bo que, des de la visió interdisciplinària de la terminologia, es reconegui que el lèxic d'especialitat és tant l'objecte de treball dels terminòlegs, com la matèria primera dels docents. Aquesta consideració ha de permetre incloure els textos i els materials docents en l'estudi de les llengües d'especialitat i ha d'augurar un increment en el disseny i l'elaboració de productes terminològics aptes per a l'ensenyament de la llengua general i per a l'ensenyament de les matèries d'especialitat.

Afirmàvem abans que els nous enfocaments de la terminologia, la conduïen cap a una extensió de les àrees d'interdisciplinarietat amb què es relaciona. I és així per tal com, d'una banda, l'assumpció de posicions eminentment descriptives l'acosten encara més als plantejaments de la lingüística i, de l'altra, l'interès pels textos fa intervenir en la terminologia aspectes de l'anàlisi del discurs, no tinguts en compte fins ara.

Paral·lelament a aquestes noves interseccions, la terminologia actual ha obert nous camps de recerca relacionats amb la psicolingüística, la sociolingüística o la ciència cognitiva. Per exemple, és important ressaltar l'interès creixent que té per a alguns terminòlegs teòrics i aplicats el tema de l'adquisició de la terminologia, com a variant de l'adquisició de llengües.

5. La terminologia és diversa

Les novetats exposades en l'apartat anterior, que la terminologia s'expandeix i que la terminologia troba el seu objecte de treball en la realitat dels discurs especialitzat, avalen la idea que terminologia és diversitat. Diversos són els camps d'actuació en què actua i diversos són els textos on localitzem la terminologia especialitzada.

La terminologia clàssica ha defensat que l'objectiu bàsic de la terminologia era eliminar la diversitat i preconitzar la noció d'estandardització². Aquest enfocament uniformitzador, vigent encara en alguns sectors de la terminologia, es recolza en plantejaments comunicatius o de planificació lingüística. Així, per exemple, en la comunicació multilingüe entre especialistes la terminologia ha tendit a defensar la selecció de termes d'abast internacionalitzador, és a dir que siguin fàcilment interpretables per tota la comunitat d'especialistes, sigui quina sigui la seva llengua. Al costat d'aquesta tendència, les terminologies que s'emmarquen dins d'un pla de normalització lingüística, com en el cas del Quebec o de Catalunya, prioritzen uns termes damunt d'altres en la construcció d'una llengua estàndard vàlida per a la comunicació en tots els àmbits d'especialització. D'aquesta manera, s'atenuen diferències de formació lèxica entre llengües diferents; i es redueix la variació dialectal o funcional en una mateixa llengua.

Però, de fet, la noció de diversitat neix amb la terminologia. En els plantejaments clàssics de la terminologia, la defensa de conceptes com univocitat, estandardització i normalització ens aboquen a observar la reciprocitat establerta entre unitat i diversitat. A més, la terminologia apareix incorporada en el llenguatge natural, i aquest és divers per naturalesa. Si la contemplem des del vessant de l'ús, entesa com a conjunt de termes d'una especialitat, la terminologia és diversa; si ho fem des de l'activitat, la terminologia és una disciplina d'intervenció, que neix per superar o per controlar la diversitat natural (Cabré 1995).

Davant d'aquesta aparent paradoxa, es poden emprendre dos camins diferents: negar l'evidència i afirmar que la diversitat no existeix; o bé acceptar-la i assumir uns supòsits que permetin explicar la diversitat i preveure uns mecanismes artificials, que permetin controlar-la. La primera posició s'acosta força a assumpcions de la terminologia més clàssica, en què l'enfocament prescriptiu i normalitzador és a la base de qualsevol treball terminològic. Aquí, en canvi, compartim la segona opció, que es recolza en un conjunt de supòsits dels quals ressaltem els següents:

- a) La terminologia, entesa com a disciplina teòrica, intenta donar compte d'una realitat, la dels dominis d'especialitat, que és diversa perquè les matèries científico-tècniques estan en continua evolució.
- b) La terminologia, entesa com a conjunt de termes, és diversa perquè forma part dels llenguatges d'especialitat, que no són altra cosa que subvariants de la llengua general, diversa per naturalesa.
- c) D'acord amb els punt anteriors, la terminologia no pot realitzar-se amb independència de la funció comunicativa del llenguatge, que presenta diverses variables de diversitat: usuaris, canals, objectius, registres.

---

² En el doble vessant d'estandardització de la llengua (normalització lingüística i terminològica) i estandardització de productes (normalització industrial).

d) En relació amb el punt anterior, la terminologia ha d'afrontar sovint una nova diversitat, la dispersió lingüística, quan la situació comunicativa entre especialistes d'una matèria és de caràcter multilingüe.

Lluny de situar-nos en una posició monolítica i rígida, considerem la terminologia és per damunt de tot representativa de la diversitat. Les perspectives professionals dels terminòlegs són variades; els medis sociolingüístics en què actuen els terminòlegs són també diversos; les necessitats terminològiques de grups socials, organismes i països no sempre coincideixen; els objectius que persegueixen els treballs teòrics i les aplicacions de la terminologia són múltiples; les posicions teòriques i metodològiques són plurals. Admetre la diversitat, com en tantes altres activitats de la vida, significa situar-se en una posició oberta, que no exclou cap opció i que intenta explicar perquè hi ha diversitat.

Cabré (1995) localitza la diversitat de la terminologia en quatre pols, que es troben en situació d'interdependència: Les concepcions, les tendències, les aplicacions i les funcions. Hi ha focus terminològics internacionals o escoles que no comparteixen sempre la mateixa *concepció* sobre què és la terminologia, com a disciplina. Sense entrar a definir cadascuna de les posicions teòriques, no voldríem deixar de recordar que el marc sociològic i el marc sociolingüístic són crucials per determinar una determinada visió de la terminologia. Sembla lògic pensar que una societat monolingüe i altament industrialitzada no té les mateixes necessitats terminològiques que una societat plurilingüe, amb casos de diglòssia, i en vies de desenvolupament industrial. Les disciplines aplicades, com la terminologia, construeixen el seu aparell teòric i metodològic a partir del seu marc d'aplicació. Per això, situacions diferents generen necessitats diferents i també maneres distintes de concebre les coses. Conseqüentment, les diverses concepcions de la terminologia existents es fan explícites en les tendències acusades pel treball terminològic, en els tipus d'aplicacions construïdes i, en darrer terme, en les funcions socials que unes determinades aplicacions pretenen cobrir.

Així, per exemple, si observem el cas català, la situació sociolingüística crea la necessitat de concebre la terminologia, com a disciplina lingüística, sobretot, en el marc d'un procés de normalització lingüística. Això explica que la major part dels productes terminològics siguin materials terminogràfics (vocabularis, glossaris, diccionaris) o materials de divulgació (cartells, tríptics). Un altre aspecte relacionat amb això és el fet que el català sigui la llengua bàsica d'aquests materials: O bé n'és la llengua única o, si es tracta de materials bilingües o multilingües, s'adrecen al coneixement i difusió del lèxic català bàsicament. Un tercer element a tenir en compte és l'abast temàtic que tenen aquests materials: com que neixen dins d'un procés de normalització lingüística, en principi, interessen tots els dominis d'especialitat (científics, tècnics, professionals, però també d'àmplia divulgació).

En canvi, si ens fixem en la terminologia concebuda des dels organismes internacionals, comprendrem que, com que la funció bàsica del treball terminològic és la millora de la comunicació dintre d'aquests organismes, la major part d'aplicacions terminològiques siguin multilingües, estiguin adreçades als traductors i s'ocupin gairebé sempre de temes directament implicats en les relacions internacionals, com el dret, l'economia i el comerç.

Ens situem, doncs, en una perspectiva globalitzadora que admet i defensa la diversitat, perquè entenem que és indeslligable de l'activitat terminològica. Sota aquesta concepció, és innegable que l'ensenyament de la terminologia, com a part de les matèries lingüístiques o com a vehicle privilegiat

de les matèries especialitzades, hi té un paper reservat.

Sembla evident que un producte terminològic, un diccionari de física per exemple, hauria de ser diferent si s'adreça als físics, que ja coneixen i usen el lèxic de la seva especialitat, o si s'adreça a estudiants que han d'adquirir i reforçar l'aprenentatge de la terminologia de la física. Si, a més, aquests aprenents pertanyen a nivells educatius diferents (primària, secundària o universitat) és lògic pensar que la selecció d'informació integrada en el diccionari hauria de ser diferent en cada cas. Per últim, el suport del diccionari i l'estructuració de la informació caldria que s'adaptessin a les necessitats dels usuaris. A més, convindria que els productes terminològics adreçats a estudiants incorporessin elements rellevants per a la didàctica, com la progressió en l'aprenentatge o l'autoavaluació, mitjançant mecanismes adequats.

6. La terminologia s'automatitza

En l'expansió i la diversificació de la terminologia, han jugat un paper fonamental les noves tecnologies. Ja fa força temps que la informàtica manté connexions amb la terminologia; però el canvi més important que ha experimentat aquesta relació, en els darrers anys, ha estat el pas de la informàtica de la consideració de disciplina auxiliar a la d'interdisciplina.

Si, fins fa relativament poc de temps, l'espai reservat als ordinadors en terminologia tenia a veure només amb l'emmagatzamament de fitxes terminològiques en bancs de dades, ara podem dir que la informàtica actua en diversos camps terminològics i que ofereix noves possibilitats. Presentem, a continuació, alguns dels ítems del treball terminològic en què les noves tecnologies han incidit directament:

Documentació

- Consulta bibliogràfica i localització de documents en bases de dades
- Accés a bancs de dades terminològics
- Consulta "on line" de documents
- Informació per Internet

Assessorament i informació

- Terminologia puntual "on line"
- Consultes amb els especialistes per correu electrònic
- Xarxes de centres de terminologia i de lingüística aplicada

Processament de la terminologia

- Constitució de corpus textuais de llenguatges d'especialitat
- Processament de documents: tipologies textuais, marcatge estructural dels textos
- Processament del llenguatge natural: anàlisi morfològica, sintàctica, semàntica i pragmàtica
- Paral·lelització de textos plurilingües
- Extracció de terminologia
- Extracció de neologia
- Anàlisi de contextos terminològics: fraseologia, concordances, concurrències, etc.
- Estudis de freqüència lèxica o terminològica

Emmagatzamament

- Elaboració de fitxers terminològics
- Bases de dades lèxiques
- Bases de dades textuais
- Bases de dades de coneixements
- Sistemes de consulta i diàleg amb bases de dades
- Relació entre bases de dades
- Exportació i importació d'informació de bases de dades a bases de dades
- Exportació i importació d'informació de textos a bases de dades

Integració multimèdia

- Relació entre dades terminològiques i textos
- Relació entre dades terminològiques i imatges
- Integració de veu en treballs terminològics
- Integració d'imatge en treballs terminològics
- Sistemes d'hipertext³

Aplicacions

- CD-ROM de textos de llenguatges d'especialitat
  - Dictionaris, vocabularis, enciclopèdies elaborats amb noves tecnologies
  - Dictionaris, vocabularis, enciclopèdies publicats en CD-ROM
  - Mètodes multimèdia d'adquisició de terminologia (autoaprenentatge)
  - Sistemes de traducció automàtica (llenguatges d'especialitat)
  - Generadors de textos (documentació tècnica)
  - Dictionaris integrats en tractaments de textos (amb terminologia multilingüe)
  - Correctors de formació de terminologia (per validar propostes)
  - Sistemes auxiliars per a l'automatització de tasques especialitzades (la diagnòsi mèdica o les anàlisis clíniques, per exemple)
  - Mètodes auxiliars per a la docència
- etc.

Com podem observar en aquesta llista resumida d'intervencions de les noves tecnologies en la terminologia, el món de l'ensenyament té necessitats que poden quedar cobertes amb algunes de les propostes i també pot participar en l'elaboració d'altres. Així, des del punt de vista de l'accés a la informació, les escoles i els instituts estan en el camí de disposar, cada vegada més, de connexions telemàtiques que puguin facilitar als professors i als estudiants la consulta de fonts bibliogràfiques, documentals i també terminològiques. Per altra banda, alguns dels productes que són ja al mercat o que encara estan en fase de desenvolupament tenen un interès evident per a ensenyants i aprenents.

Dictionaris i vocabularis, atles i enciclopèdies, textos en suport electrònic, eines de recuperació de la informació, etc. són alguns dels materials que avui ja són accessibles per al treball de les classes de llengües i de les assignatures de matèries com biologia, geografia, química, física, història, literatura, història de l'art, o dibuix.

Per acabar aquest apartat, convé ressaltar l'interès que té, per al col·lectiu d'ensenyants, la recerca en sistemes d'hipertext i multimèdia, que permetran disposar, ben aviat, de materials docents d'alta tecnologia i adequats a les necessitats de la formació en els diversos nivells educatius.

---

³ Vegeu l'article de Carles Tebé.

7. La terminologia s'aprèn, la terminologia s'ensenya

Una de les característiques que avalen l'autonomia d'una disciplina científica és la seva presència en l'àmbit de l'ensenyament. Per això, no voldríem acabar sense fer esment de la incorporació recent de la terminologia a l'ensenyament regulat a Catalunya i a la resta de l'estat espanyol.

La terminologia, entesa com a conjunt de termes dels dominis especialitzats, forma part dels ensenyaments primari, secundari i universitari. La terminologia, entesa com a disciplina, forma part de programes docents universitaris i de formació continuada.

Ensenyament primari i secundari

Com hem anat defensant al llarg d'aquest article, la terminologia apareix naturalment en la docència de les matèries conceptuals, de les matèries lingüístiques i, fins i tot, de les matèries pràctiques. El professor de química usa terminologia pròpia de la química; el professor de llengua incorpora terminologia de la lingüística i s'ocupa de reforçar la terminologia d'altres àrees dins de les activitats de lèxic; el professor d'educació física fa referència a instal·lacions i a activitats amb la terminologia pròpia dels esports.

La introducció gradual de la terminologia relacionada amb matèries conceptuals al llarg dels nivells educatius respon a una programació regulada⁴. Malgrat tot, aquesta voluntat no sempre queda reflectida en els llibres de text, que presenten algunes contradiccions, com definir un concepte amb terminologia no incorporada, o presentar una determinada terminologia que en nivells més avançats s'haurà d'eliminar per inadequada. I, a més, en alguns àmbits no sempre és possible ajornar la incorporació de nous termes, per la profusa divulgació de certs llenguatges d'especialitat entre la població, com el cas de la informàtica, o per simples necessitats comunicatives.

Interessa, doncs, en aquest terreny, que els ensenyants assumeixin que són professors de terminologia i que els alumnes s'adonin del paper que els termes tenen en l'adquisició i en l'organització de conceptes. A més, en les assignatures de llengua, convé ressaltar que l'increment del cabal lèxic, en una cultura com l'actual, passa irremissiblement per l'adquisició de terminologia especialitzada, més que per la conservació de lèxic poc usual. En aquest sentit, és important recuperar la idea que els ensenyants són usuaris directes i indirectes de terminologia, a fi que proposin l'elaboració de materials terminològics per a la docència, i que també poden ser terminòlegs, per tal que participin activament en la proposta⁵.

Ensenyament universitari

La terminologia, entesa com a conjunt de termes, continua present en les diverses titulacions universitàries, lògicament en un grau superior al nivells anteriors. Sembla interessant, però, ocupar-

---

⁴ Vegeu els articles de M. Cinta Comet i d'Aureli Caamaño.

⁵ Vegeu les propostes didàctiques de J. Freixa i M.R. Bayà i de C. Gelpí i R. Estopà.

nos en aquest espai de la presència de la terminologia, com a disciplina, en el món universitari, pel que té de novetat.

Fins fa quatre anys, la matèria de terminologia als estudis regulats de la Universitat quedava reduïda a alguna breu presentació de la disciplina dins del programa d'assignatures de Lingüística o de Filologia⁶, presentacions que no podien anar més enllà d'unes sessions. En canvi, en els programes de postgrau i màster d'alguna universitat, ja va ser incorporada una assignatura de terminologia, dedicada expressament a la formació teòrica i pràctica de terminòlegs⁷.

Però, no va ser fins al curs 1991-92, en què van posar-se en marxa, a tot l'estat, les llicenciatures de Traducció i Interpretació⁸, que la terminologia va esdevenir una matèria troncal (obligatòria de llicenciatura, per a totes les Facultats). Si, fins aleshores, s'ensenyava terminologia com una pràctica, o singularment es presentava la disciplina en societat, podem dir que és a partir de la seva integració en uns plans d'estudis universitaris que s'estudia la terminologia com a disciplina aplicada, amb referència a un marc teòric, a les diverses metodologies de treball i amb unes pràctiques diversificades.

Aquesta nova situació ha significat un revulsiu per a la disciplina, perquè es generen noves necessitats i s'incrementa l'activitat amb nous enfocaments:

- Necessitat de manuals docents
- Necessitat de materials per a pràctiques
- Necessitat d'especialistes en terminologia que puguin accedir a l'ensenyament universitari
- Increment del vessant teòric de la disciplina
- Increment de la recerca en terminologia (tesis de llicenciatura i doctorals)
- Augment de la interdisciplinarietat
- Noves concepcions de la terminologia, originades en les nous enfocaments
- Expansió a Catalunya de la terminologia multilingüe
- Major intersecció entre terminologia i noves tecnologies
- Relacions de la universitat amb el món professional

Aquesta aparició de la terminologia en els estudis de primer i segon cicle universitaris fa replantejar el seu paper en programes de postgraduats, de manera que es garanteixi una formació de tercer cicle apta per als estudiants ja formats en terminologia, de caràcter més teòric i encaminada a la recerca⁹.

---

⁶ Com en el cas de l'assignatura opcional de Lingüística Aplicada del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

⁷ En el Màster de Lingüística Aplicada: *Planificació i Serveis Lingüístics* i en els cursos de *Certificat de Postgrau de Planificació i Normalització Lingüístiques* de la Universitat de Barcelona, la terminologia va formar part de les matèries obligatòries, durant totes les edicions dels cursos (1987-89, 1989-91 i 1991-93).

⁸ Algunes per reconversió de les antigues Escoles Universitàries de Traducció en Facultats i d'altres per nova creació.

⁹ Els cursos del *Programa de Doctorat en Lingüística Aplicada: Lèxic i discurs*, del *Màster en Lexicografia* i del *Postgrau en Lexicografia* de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona disposen d'assignatures teòriques i pràctiques

Sense que hi hagi una relació de causa-efecte, paral·lelament s'ha despertat un interès per la docència de la terminologia, entesa com a vehicle de comunicació especialitzada, en algunes titulacions com el dret, l'economia o la medicina. Aquesta tipus de formació té com a objectiu principal reforçar l'adquisició de la terminologia pròpia d'un àmbit d'especialitat, per part dels usuaris directes. Aquesta docència pluridisciplinària (íntegra especialistes i professors de llengua) parteix de la terminologia que l'estudiant ha après en les matèries de la seva especialització, i la íntegra en tècniques de redacció de textos, de comprensió de textos, en el discurs oral, o en l'aprenentatge de segones llengües.

Formació continuada

Un altre camp nou en la docència de la terminologia correspon a la formació continuada, que pot estar dedicada als terminòlegs que treballen en el vessant pràctic o als formadors de terminòlegs.

Fins ara la formació en terminologia s'ha relacionat, quasi exclusivament, amb cursos pràctics de metodologia del treball terminològic, impartits generalment des dels centres de terminologia, lligats més o menys directament amb l'administració. Aquest era el cas dels cursos impartits pel Termcat, a Catalunya i a les Illes Balears, o per Uzei, al País Basc. A la resta de l'estat, n'eren cursos paral·lels els que impartien membres del CINDOC-CSIC (Consejo Superior de Investigaciones Científicas), generalment adreçats a documentalistes i traductors.

Paral·lelament a l'expansió de la formació terminològica a la universitat, s'obren noves perspectives per als cursos de formació continuada. En aquest sentit, cursos monogràfics sobre l'actualització del treball terminològic o cursos sobre la docència de la terminologia s'incorporen al panorama de cursos existents, de caràcter divulgatiu o pràctic¹⁰.

8. Com a conclusió

Només unes paraules de síntesi, per acabar la nostra presentació:

Hem presentat, o això és el que preteníem, un panorama de la terminologia actual, en què l'aspecte més important és la dinàmica d'expansió. La terminologia creix des de diverses perspectives i en diverses direccions.

a) Els temes de recerca, les àrees d'interdisciplinarietat, les concepcions, els enfocaments són àmbits de creixement de la terminologia més teòrica, i consegüentment de les aplicacions que se'n deriven.

b) Les noves tecnologies representen un dels fronts més productius, pel que fa a l'expansió de la terminologia i la proliferació de nous productes terminològics.

c) La terminologia, en fi, s'ha situat en tots els nivells educatius, des de la seva consideració de

---

de terminologia.

¹⁰ Com el curs d'estiu que està preparant la Universitat Pompeu Fabra, per al juliol de 1997.

conjunt de termes d'especialitat o del seu estatus de disciplina en alça.

A banda de presentar aquest dinamisme terminològic als lectors habituals d'aquesta revista, ens ha guiat l'interès per mostrar que el món de l'ensenyament està cridat a participar-hi activament. L'opinió que els ensenyants tenen molt a dir com usuaris directes, usuaris indirectes i terminòlegs, sobretot en aplicacions adreçades a l'ensenyament, no és res més que fruit de la intersecció de l'experiència en el treball terminològic i la concepció més oberta de la terminologia, que compartim amb altres especialistes. Confiem que aquests desitjos s'escampin cap al terreny de la realitat.

Bibliografia

CABRÉ, M. T. La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions. Barcelona: Empúries, 1992.

CABRÉ, M.T. On diversity and terminology. Terminology Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995, 2(1), 1-16.

LÉRAT, P. Les langues spécialisées. París: Presses Universitaires de France, 1995.

SAGER, J-C. Curso práctico sobre el procesamiento en terminología. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1993.

REFERÈNCIA DE LES AUTORES

M. Teresa Cabré Castellví, doctora en Filologia Catalana, catedràtica de Terminologia a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra. Directora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada. *e-mail*: cabre_teresa@trad.upf.es

Línies de recerca: Lingüística general i lingüística aplicada. Lexicologia, terminologia i neologia. Lingüística de corpus.

Mercè Lorente Casafont, doctora en Filologia Catalana, professora de Terminologia a la Facultat de Traducció i Interpretació de la Universitat Pompeu Fabra. Coordinadora de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada. *e-mail*: lorente_merce@trad.upf.es

Línies de recerca: Lingüística general i lingüística aplicada. Lexicologia, terminologia i neologia. Lingüística de corpus.

Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
La Rambla, 30-32
08002 Barcelona
Tel. 542 23 22
Fax 542 23 21